

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

© 2017 ЩЬОКІНА Є. Ю.

УДК 330.332

Щьокіна Є. Ю. Регіональний вимір інноваційного розвитку суб'єктів господарювання

Метою статті є аналіз інноваційної активності суб'єктів господарської діяльності по регіонах України та обґрунтування необхідності застосування нових підходів до управління територіальним розвитком. Виявлено сучасні тенденції економічного розвитку України та її регіонів, які показують пріоритетність зміцнення й ефективного використання їхнього інноваційного потенціалу. Проаналізовано динаміку господарської діяльності інноваційно активних промислових підприємств по регіонах України за період 2013–2016 рр. Представлено сучасну ситуацію щодо фінансування інноваційної діяльності. Досліджено зміст економічної категорії «інноваційний потенціал». Запропоновано впровадження організаційних і управлінських інновацій, які дозволяють в результаті підвищити ефективність і якість соціально-економічного розвитку регіону, поліпшують використання нових знань і технологій та дають змогу підприємствам бути інноваційно активними. Виокремлено специфіку та актуальність застосування принципів та методів маркетингу територій у формуванні засад розвитку регіонів.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний розвиток, інноваційна діяльність, тенденції та динаміка розвитку регіону, організаційно-управлінські інновації, маркетинг територій.

Рис.: 3. **Бібл.:** 7.

Щьокіна Євгенія Юріївна – здобувач, Одеський національний політехнічний університет (пр. Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна)

E-mail: flowerevg@gmail.com

УДК 330.332

UDC 330.332

Щьокіна Е. Ю. Региональное измерение инновационного развития субъектов хозяйствования

Целью статьи является анализ инновационной активности субъектов хозяйственной деятельности по регионам Украины и обоснование необходимости применения новых подходов к управлению территориальным развитием. Выявлены современные тенденции экономического развития Украины и её регионов, которые показывают приоритетность укрепления и эффективного использования их инновационного потенциала. Проанализирована динамика хозяйственной деятельности инновационно активных промышленных предприятий по регионам Украины за период 2013–2016 гг. Представлена современная ситуация по финансированию инновационной деятельности в Украине. Исследовано содержание экономической категории «инновационный потенциал». Предложено внедрение организационных и управленческих инноваций, которые позволяют в результате повысить эффективность социально-экономического развития региона, улучшают использование новых знаний и технологий и позволяют предприятиям быть инновационно активными. Выделены специфика и актуальность применения принципов и методов маркетинга территорий в формировании основ развития регионов.

Ключевые слова: регион, социально-экономическое развитие, инновационная деятельность, тенденции и динамика, организационно-управленческие инновации, маркетинг территорий.

Рис.: 3. **Библ.:** 7.

Щьокіна Євгенія Юріївна – соискатель, Одесский национальный политехнический университет (пр. Шевченка, 1, Одесса, 65044, Украина)

E-mail: flowerevg@gmail.com

Shchokina E. U. The Regional Dimension of Innovative Development of Economic Entities

The article is aimed at analyzing the innovation activity of economic entities in the regions of Ukraine and substantiating the need for applying new approaches to the management of territorial development. The current tendencies in the economic development of Ukraine and its regions, which show a priority for the strengthening and efficient utilization of their innovation capabilities, have been identified. The dynamics of economic activity of innovative industrial enterprises in the regions of Ukraine for the period of 2013–2016 were analyzed. The current situation regarding the financing of innovation activities in Ukraine has been presented. The content of the economic category of «innovation potential» has been examined. The author has proposed to implement the institutional-managerial innovations that would result in the improved socio-economic development of region, improved use of new knowledge and technology, and enable enterprises to be innovatively active. The specificity and relevance of applying the principles and methods of the territories marketing in the formation of foundations for the development of regions have been indicated.

Keywords: region, socio-economic development, innovation activity, tendencies and dynamics, organizational-managerial innovation, marketing of territories.

Shchokina Evgeniia U. – Applicant, Odessa National Polytechnic University (1 Shevchenka Ave., Odessa, 65044, Ukraine)

E-mail: flowerevg@gmail.com

Система соціально орієнтованої моделі розвитку, що визначена в українському суспільстві, обумовлює необхідність активізації інноваційної сприятливості соціально-економічного середовища країни та її регіонів. В умовах глобалізації перед регіонами України постають нові виклики щодо: інтенсивного освоєння нових підходів і прийомів ведення господарства; застосування на практиці інноваційних механізмів та інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територій, що позитивно зарекомендували себе у світовій (зокрема європейській) практиці.

Інноваційний розвиток територій сприймається керівними владними структурами як дієвий спосіб реагування на виклики ринку в умовах динамічних змін ринко-

вого середовища. Від того, наскільки правильно визначено питання розвитку, заплановано заходи, залежить успіх економічного розвитку країни в цілому та добробут її мешканців. Питання економічного зростання та розвитку українських територій сьогодні є невід'ємною частиною процесу управління та сприяння максимальному використанню потенціалу регіонів країни для підвищення рівня інновативності в очах світової спільноти [1].

Метою статті є аналіз інноваційної активності суб'єктів господарської діяльності по регіонах України та обґрунтування необхідності застосування нових підходів до управління територіальним розвитком.

Дослідженню питань, пов'язаних з регіональним виміром соціально-економічного розвитку та іннова-

ційної активності, присвячені праці таких вчених, як: Ю. М. Барський, М. П. Бутко, І. М. Вахович, П. В. Гудзь, В. І. Дубницький, М. О. Кізім, Н. В. Павліха, В. Ф. Семенов та ін. У наукових працях науково обґрунтовано що підвищення ефективності діяльності та розвитку залежить від динаміки та рівня інноваційної діяльності кожного окремого регіону [2]. Сучасні тенденції економічного розвитку країн та регіонів показують пріоритетність зміцнення й ефективного використання їхнього інноваційного потенціалу. Під «інноваційним потенціалом» регіону розуміють його спроможність здійснювати інноваційну діяльність у різних секторах господарської діяльності, у т. ч. науці та інноваційній сфері, що функціонують на відповідній території. Завдяки інноваційному потенціалу регіону відбувається соціально-економічне та науково-технічне зростання. На розвиток і функціонування територій та результативність реалізації інноваційного потенціалу передусім впливає комплекс умов, які створюють та забезпечують сприятливе середовище для проведення інноваційної діяльності у відповідному регіоні [3].

На момент здобуття незалежності, у 1991 р., Україна займала 20 місце серед найбільш розвинених країн світу та, згідно з даними UNESCO, володіла 6% світового науково-технічного потенціалу. Разом з тим, зволікання із проведенням реформ, необхідних для переходу до розвинутої ринкової системи господарювання та декларування становлення інноваційної економіки, спричинило виникнення і посилення негативних тенденцій в українській економіці, у т. ч. в інноваційній сфері, які ідуть у розріз із динамікою розвинених країн світу [4].

Розширення масштабів інноваційної діяльності та підвищення рівня інноваційної активності є умовами зрушень в економічному зростанні країни. Оскільки Україна обрала інноваційну модель розвитку економіки, то актуальним виявляється оцінювання інноваційного розвитку окремих регіонів країни і дослідження динаміки інноваційної активності регіональних суб'єктів господарювання. Активне використання інновацій у господарюванні забезпечує підвищення ефективності та розвитку території, допомагає освоювати нові ринки, створює нові можливості, що, зрештою, визначає економічний розвиток країни, зростання податкової бази, підвищення якості життя.

Основними загальноприйнятими в економіці напрямками та показниками при визначенні тенденцій інноваційного розвитку є такі:

- ✦ науково-інформаційний та технічний рівні впровадження прогресивних технологічних процесів на промислових підприємствах;
- ✦ інноваційна активність підприємств за регіонами та видами економічної діяльності;
- ✦ інноваційна активність промислових підприємств як частки підприємств, які запроваджували інновації, до загальної кількості обстежених промислових підприємств у регіоні;
- ✦ загальний обсяг витрат на виконання науково-дослідних робіт (НДР) та інноваційну діяльність;

- ✦ техніко-економічна ефективність інноваційних проектів.

Використовуючи показники інноваційної діяльності та узагальнюючий індикатор, а також валовий регіональний продукт, який є одним із важливих соціально-економічних індикаторів регіону та характеризує рівень розвитку економіки регіону, можна зробити висновки щодо регіональних аспектів розвитку територій України [5]. Для визначення пріоритетних напрямів розвитку регіону та прийняття управлінських рішень досліджуються також показники інноваційної діяльності та їх вплив на конкурентоспроможність економіки країни.

При дослідженні інформативної бази статистичних даних Державної служби статистики України індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту (ВРП) у 2016 р. становив 102,3% (попередні дані), при цьому найвищий індекс ВРП серед регіонів України у 2016 р. був у Волинській та Кіровоградській областях, а найнижчий – у Сумській та Тернопільській. По регіонах, які спеціалізуються на сільському господарстві, зафіксовано нижчі показники ВРП на душу населення та, в цілому, нижчі темпи зростання. Промислові й орієнтовані на послуги і будівництво регіони демонструють вищі темпи зростання і, що важливо, більш високий рівень ВРП на душу населення [6].

У 2017 р. Україна потрапила до рейтингу 50 найбільш інноваційних країн світу. За рік країна піднялася на шість позицій у порівнянні з 2016 р., з 56 на 50 місце серед 127 держав, які аналізувалися в рамках складання рейтингу. Сусідами України по рейтингу є Чорногорія, Катар, Таїланд і Монголія. З межуючих з Україною країн кращий показник у Словаччині (34 місце). Серед європейських країн Україна зайняла 33 позицію, про що свідчать дані Глобального рейтингу інновацій (*Global Innovation Index*) [7], який складений Всесвітньою організацією інтелектуальної власності ООН і показує розвиток інновацій у країнах світу (рис. 1).

Основними шляхами підвищення організаційно-технічного рівня регіону є впровадження прогресивних технологічних процесів, перехід до створення робототехнічних комплексів, гнучких автоматизованих систем і виробництв, раціональна спеціалізація та кооперування. Економічна ефективність регіону оцінюється за часткою інноваційно активних підприємств у їх загальній кількості та внеском результатів інноваційної діяльності таких підприємств у промисловість регіону. Так, у 2016 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 834 підприємства, або 18,9% обстежених промислових підприємств. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Запорізькій, Івано-Франківській, Одеській, Житомирській, Львівській, Чернівецькій, Херсонській областях і м. Києві.

Впродовж 2016 р. підприємства витратили на інновації 23,2 млрд грн, у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 19,8 млрд грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,4 млрд грн, на придбання існуючих знань від інших підприємств або організацій – 0,1 млрд грн та 0,9

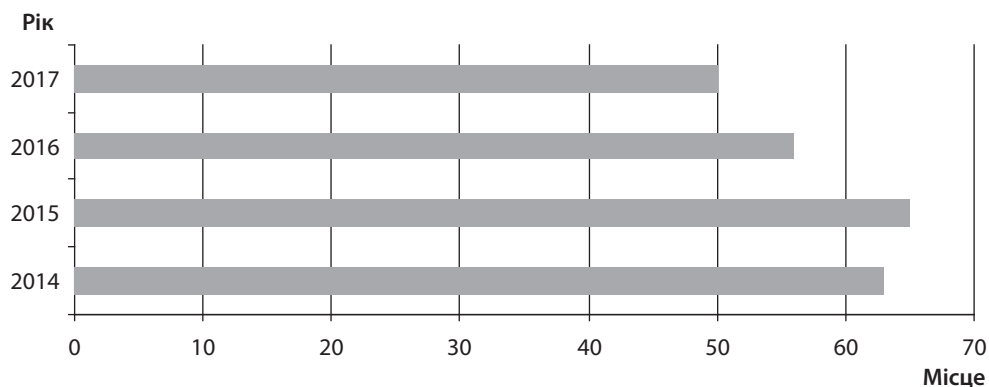

Рис. 1. Динаміка рейтингу України у Глобальному рейтингу інновацій країн світу, 2014–2017 рр. [6]

млрд грн – на іншу інноваційну діяльність (у т. ч. проектування, навчання, маркетинг та іншу відповідну діяльність (інші витрати)). Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 22036,0 млн грн (або 94,9% загального обсягу витрат на інновації).

У 2016 р. 88,1% інноваційно активних промислових підприємств упроваджували інновації (або 16,6% обстежених промислових). Ними було впроваджено 4139 інноваційних видів продукції, з яких 978 – нових виключно для ринку, 3161 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 1305 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо, з яких 22,3% нових для ринку. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Запорізької, Львівської, Харківської, Дніпропетровської областей та м. Київ; за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, харчових продуктів, металургійного виробництва [6].

Передусім зазначимо, що основу інноваційного потенціалу країни становлять інноваційно активні підприємства, кількість яких зменшується порівняно з минулими роками і є значно меншою. Як свідчить проведений нами аналіз, динаміка кількості інноваційно активних підприємств за регіонами України у промисловості не має тенденції до зростання, рівень інноваційної активності підприємств залишається на достатньо низькому рівні в більшості регіонів. При цьому погіршення показників, порівняно з торішніми, продемонстрували як видобувна, так і переробна промисловість.

Аналітичні дані аналізу та темпи зниження кількості інноваційно активних промислових підприємств за регіонами України протягом 2013–2016 рр. також не демонструють високих показників розвитку.

Проаналізувавши дані серед регіонів України, можна зробити висновки про зниження кількості інноваційно активних і конкурентоспроможних промислових підприємств, що свідчить про необхідність переосмислення змісту та структури роботи, приділення уваги аспектам розвитку тих знань і вмінь, які є ключовими для реалізації конкурентних та інноваційних стратегій. Найвища кількість інноваційних промислових підприємств у 2013–2016 рр. була в Харківській, Миколаївській, Дніпропетровській, Львівській областях, а також у м. Київ.

Інший вагомий чинник інноваційної активності – фінансування. Фінансування інноваційної діяльності, наукових і науково-технічних робіт в Україні залишається також на низькому рівні вже протягом тривалого часу.

Сучасна ситуація з фінансуванням інноваційної діяльності вимагає суттєвої підтримки з боку держави, однак рівень фінансування інновацій за рахунок державного бюджету залишається дуже низьким, що свідчить про недосконалість системи розподілу державних коштів, зокрема на інноваційну діяльність. Аналіз динаміки фінансування інноваційної діяльності за період 2010–2016 рр. представлено на рис. 2.

Найбільші відмінності в рівнях інноваційного розвитку регіонів України за період 2013–2016 рр. спостерігаються за: показниками, що характеризують кількість організацій, які виконують науково-технічні роботи; кількістю інноваційно активних підприємств у промисловості за напрямками інноваційної діяльності; об-

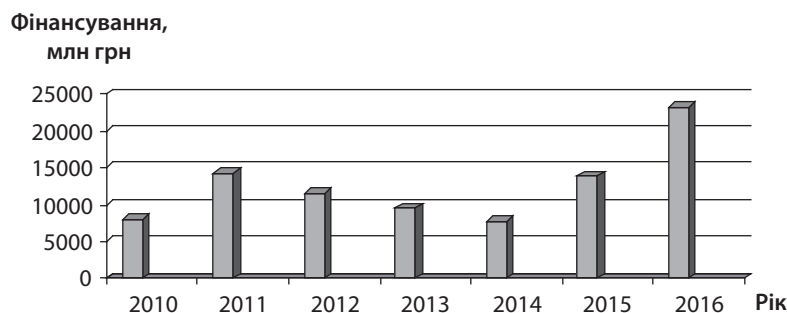

Рис. 2. Динаміка фінансування інноваційної діяльності в Україні за період 2010–2016 рр., млн грн

сягом реалізованої інноваційної продукції, що є новою для ринку; часткою в загальному обсягу реалізованої інноваційної продукції за межі України; впровадженням інноваційних технологічних процесів у промисловості та інноваційних видів продукції у промисловості; кількістю підприємств, які створювали передові технології тощо. Окрім впровадження технологічних інновацій, необхідно бути активними в організаційних і управлінських інноваціях, які дозволяють в результаті підвищити ефективність і якість роботи, поліпшують використання нових знань і технологій, що забезпечує конкурентоспроможність в умовах ринку та ін. (рис. 3).

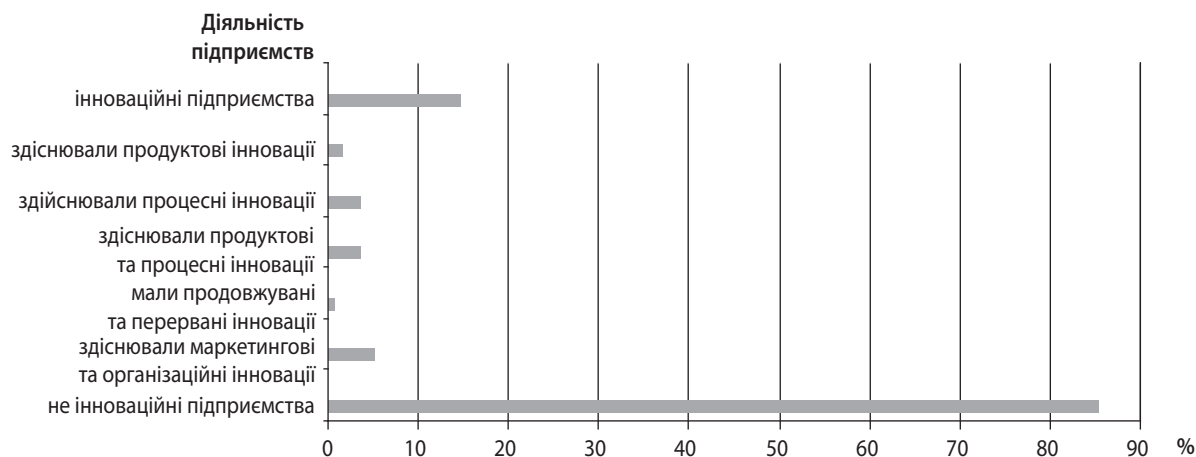

Рис. 3. Розподіл підприємств, за типами інноваційної діяльності впродовж 2015–2016 рр., % до загальної кількості
Джерело: складено за [5].

Найбільш вагомою причиною запровадження організаційних та управлінських інновацій є прагнення та формування фундаменту для стабільного регіонального розвитку, збільшення чи утримання частки ринку підприємствами регіону, підвищення рівня соціально-економічного розвитку в цілому. Використання теорії маркетингу в сучасному територіальному управлінні дозволяє вважати ключовим показником успіху максимальне задоволення потреб мешканців території, створення більш привабливих, ніж на інших територіях, умов проживання і розвитку діяльності комерційного та некомерційного характеру як підсумок зростання ВРП на душу населення регіону.

ВИСНОВКИ

Аналіз рівня інноваційного розвитку регіонів України показав, на жаль, низький рівень інноваційної активності, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток як самих регіонів, так і країни в цілому. Серед факторів, що сприяють або, навпаки, стримують розвиток регіонів, можна виділити дві групи: внутрішні та зовнішні фактори. До внутрішніх факторів можна віднести наявність сприятливих економічних, організаційних, кадрових і технічних умов для інновацій, тоді як зовнішні фактори пов'язані з:

- ✦ розвиненістю ринкових відносин;
- ✦ станом фінансово-економічної системи;
- ✦ соціально-економічним і політичними факторами;

- ✦ наявністю або відсутністю сприятливого інноваційного клімату та підтримки з боку держави;
- ✦ позиціонуванням підприємства в галузі;
- ✦ характеристиками галузевої структури регіону;
- ✦ розвитком відповідної інфраструктури.

Таким чином, підбиваючи підсумки проведеного дослідження, слід зазначити, що принциповим у формуванні та забезпеченні регіональної інноваційної активності є активне використання нових підходів до управління територіями, що сприятиме активізації розвитку реального сектора економіки регіонів на інноваційній основі. Своєю чергою, нові підходи до управління перед-

бачають їх науково-методичне обґрунтування та формування відповідної комплексної системи організаційно-управлінських інновацій. Впровадження організаційно-управлінських інновацій спрямовується на формування довгострокових конкурентних переваг як території, так і підприємств, що знаходяться на ній.

Вважаємо, що одним з таких новаторських підходів до розвитку територій можна вважати маркетинг регіону, який виступає складовою частиною регіональної економіки та включає в себе розробку і реалізацію концепції інноваційного розвитку території за рахунок організаційно-управлінських інновацій. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Забарна Е. М., Смородинова А. С.** Важелі стимулювання та оцінки інноваційного розвитку // Conf.: Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment: Collection of scientific articles. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2015. P. 43–47.
2. **Бутко М. П., Попело О. В.** Комерціалізація результатів науково-технічної діяльності в умовах поглиблення інтеграційних процесів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 1 (1). С. 7–20.
3. **Буняк Н. М.** Інноваційний потенціал регіону: сутність та методика оцінки. *Економіка та держава*. 2011. № 11. С. 38–40.
4. **Носова О. В.** Національна економіка: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2013. 512 с.
5. **Барський Ю. М.** Соціально-орієнтована економіка регіону: теорія, методологія та практика фінансового забезпечення: монографія. Луцьк: Гадяк Ж. В., 2012. 512 с.

6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 255 с.

7. The Global Innovation Index 2017: The Local Dynamics of Innovation. Geneva: INSEAD, 2017. 417 p.

Науковий керівник – Забарна Е. М., доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком, Одеський національний політехнічний університет МОН України

REFERENCES

Butko, M. P., and Popelo, O. V. "Komertsializatsiia rezultativ naukovo-tekhnichnoi diialnosti v umovakh pohlyblennia intehratsiinykh protsesiv" [Commercialization of results of scientific and technical activity in conditions of deepening of integration processes]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 1 (1) (2015): 7-20.

Buniak, N. M. "Innovatsiinyi potentsial rehionu: sutnist ta metodyka otsinky" [Innovation potential of the region: the essence

and methodology of evaluation]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 11 (2011): 38-40.

Barskyi, Yu. M. *Sotsialno-orientovana ekonomika rehionu: teoriia, metodolohiia ta praktyka finansovoho zabezpechennia* [Socially-oriented economy of the region: theory, methodology and practice of financial support]. Lutsk: Hadiak Zh. V., 2012.

Nosova, O. V. *Natsionalna ekonomika* [National economy]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2013.

Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini [Scientific and innovative activity in Ukraine]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2017.

The Global Innovation Index 2017: The Local Dynamics of Innovation. Geneva: INSEAD, 2017.

Zabarna, E. M., and Smorodynova, A. S. "Vazheli stymulivannia ta otsinky innovatsiinoho rozvytku" [Levers of stimulation and evaluation of innovation development]. *Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment: Collection of scientific articles*. Lisbon, Portugal: Pegasus Publishing, 2015. 43-47.